

Напрями діяльності європейської асоціації університетів щодо забезпечення якості вищої освіти на сучасному етапі розвитку болонського процесу

Василь Білокопитов

У статті проаналізовано діяльність Європейської асоціації університетів як одного з головних суб'єктів процесу становлення Європейського простору вищої освіти; розглянуто головні напрями діяльності асоціації та рівні забезпечення якості в контексті Болонського процесу.

Ключові слова: якість вищої освіти, інтернаціоналізація, Європейська асоціація університетів, університетський сектор, інституційний рівень, національний рівень, європейський рівень.

Постановка проблеми. Актуальність теми викликана швидкоплинним характером подій, пов'язаних з інтеграційними процесами в галузі вищої освіти в цілому та тенденціями інтернаціоналізації забезпечення якості вищої освіти зокрема. На нашу думку, все більш очевидним стає те, що освіта та наука – найголовніші складові, які здатні покращити рівень людського життя та зміцнити конкурентоздатність і авторитет держави у міжнародному просторі. Але ці перетворення можуть бути досягнуті тільки за допомогою якісної освіти. Тому не дивно, що в багатьох країнах упродовж останнього десятиріччя з'являються агенції та мережі, головною метою яких є розроблення теоретичних та організаційних засад підвищення якості вищої освіти, та діяльності інституцій і організацій, які активно використовують результати їхньої діяльності. Співпраця вітчизняних університетів з такими агенціями, мережами та асоціаціями може стати одним із пріоритетних напрямів розвитку якісної вищої освіти в нашій державі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нами проаналізовано джерела, у яких характеризується діяльність Європейської асоціації університетів (ЄАУ) як однієї з провідних університетських мереж у Європейському просторі вищої освіти; опрацьовано матеріали щорічних звітів Асоціації (починаючи з 2001 року) та матеріали Форумів із забезпечення якості вищої освіти (починаючи з 2006 року). Інформаційні матеріали щодо основних сфер діяльності ЄАУ зосереджено зокрема на її офіційному сайті [4]. Але, на нашу думку, ще недостатньо аналітичних матеріалів щодо зусиль міжнародної академічної спільноти у забезпеченні якості вищої освіти.

Мета статті. Визначити провідні тенденції та напрями розвитку Європейської асоціації університетів як одного з ключових суб'єктів діяльності із забезпечення якості вищої освіти на європейську континенті.

Виклад основного матеріалу. Європейська асоціація університетів (ЄАУ) є найбільшою європейською університетською асоціацією, що об'єднує понад 800 ВНЗ у 46 країнах Європи (інформація може змінюватися кожного дня через швидкоплинність інтеграційного процесу). Нагадаємо, що до Європейської асоціації університетів нині входять 24 українських ВНЗ. Асоціація є однією з ключових організацій, що скеровує та реалізує завдання Болонського процесу в країнах Європи. ЄАУ утворилась у результаті злиття Асоціації європейських університетів і Європейського союзу ректорів університетів, що відбулося в місті Саламанка (Іспанія) 31 березня 2001 року. Асоціація бере активну участь у Болонському процесі як консультативний орган, оскільки вона була задумана з метою залучення до нього максимальної кількості університетів Європи. Експериментальні програми, аналітичні матеріали, конференції, декларації Асоціації мають важливе значення для реалізації комюніке міністрів освіти країн Болонського клубу, що визначають, як Європа здійснює реформи Болоньї. ЄАУ забезпечує вищі навчальні заклади необхідною інформацією та аналітичними матеріалами.

Будучи центром поширення передового досвіду в галузі вищої освіти, ЄАУ підтримує університети та допомагає їм: у розробленні власної політики для того, щоб вищі навчальні заклади могли відповідати зростаючим очікуванням суспільства знань; у пропаганді стратегій реформування для прийняття рішень на різних рівнях; у зміцненні керівництва, лідерства та управління установами в умовах лібералізації освітніх систем; у обміні досвідом та передачі передового досвіду; у розвитку партнерських відносин у галузі вищої освіти та наукових досліджень в Європі та інших регіонах світу; у зміцненні позиції європейських університетів у глобальному контексті.

Проводячи дослідження та розроблення проектів, експерти ЄАУ аналізують актуальні проблеми, що стоять перед університетами, а також передовий досвід на благо всіх суб'єктів освітніх перетворень. Фокус-групи, тематичні мережі, анкети для установ, а також відвідування є основними інструментами, що використовуються Асоціацією для постійного забезпечення зворотного зв'язку з учасниками процесу змін. ЄАУ виконує дослідження з широкого кола питань, які мають важливе значення для її членів, таких як якість освіти, фінансування вищих навчальних закладів, погоджений розвиток академічних та наукових ступенів, докторських програм, підготовка молодих дослідників, поширення знань і досвіду управління університетами.

Асоціація є також основою для інформаційної роботи з політичними суб'єктами для розвитку освітніх послуг держав-членів ЄС. Крім того, широке коло знань, що акумулюються експертами, дають ЄАУ можливість відігравати ключову роль у поширенні інформації щодо поточних реформ в університетах Європи та за її межами. Крім цього, ЄАУ прагне надавати підтримку своїм членам у розумінні

та реагуванні на важливі події все більш складного та конкурентного глобального середовища.

Будучи загальноєвропейською платформою для університетів, Асоціація є ключовим партнером для розробників освітньої політики на європейському рівні, в умовах все більш широкого спектра суспільних сфер політики, в якій університети відіграють важливу роль.

Отже, аналіз інформаційних матеріалів та досліджень європейських теоретиків розвитку вищої освіти показує, що головними напрямками діяльності Європейської асоціації університетів є: розроблення програм оцінювання вищих навчальних закладів (Institutional Evaluation Programme), забезпечення якості навчання у вищих навчальних закладах (Quality Culture), розвиток теорії навчання впродовж життя (Lifelong Learning), формування європейської кредитної трансферної системи (European Credit Transfer System), розвиток стратегії автономності європейських університетів (Autonomy of European Universities) питання креативності (Creativity), інновація (Innovation), інтернаціоналізація (Internationalization), семінари із проблем управління навчальними закладами (Management Seminars). Значна увага в роботі Асоціації приділяється питанням взаємодії ЄАУ та європейського простору вищої освіти (EUA and ENEA), Асоціації університетів з європейським дослідницьким простором (EUA and European Research Area) та ін.

Питання якості освіти виникло, розвивалось і сьогодні усвідомлюється як важливий чинник успіху Болонського процесу, хоча початково воно лише побіжно згадувалося в оригіналі Болонської декларації. Упродовж поетапної реалізації Болонських домовленостей концепт «якість» використовувався, щоб оцінити прогрес, звітувати за попередній період та визначити завдання на майбутнє. Поступово питання якості набувало все більшого значення, поки воно вийшло на передній план порядку денного на саміті міністрів вищої освіти. Берлінське комюніке (2003) ознаменувало важливий поворотний момент, оскільки в ньому зазначено, що «відповідно до принципу інституційної автономії, основна відповідальність за забезпечення якості вищої освіти лежить на кожній установі» [5].

Забезпечення якості європейської вищої освіти здійснюється на трьох рівнях: інституційному, національному, європейському. Як показують інформаційні та аналітичні матеріали, ЄАУ працює з закладами освіти на всіх трьох рівнях.

1. Інституційний рівень: підвищення якості

ЄАУ відіграє важливу роль у розвитку потенціалу вищих навчальних закладів, передусім, шляхом сприяння створенню внутрішніх механізмів забезпечення якості завдяки програмі оцінки діяльності закладу та низки інших проектів, зокрема: «Культура якості» (Quality Culture), «Творчість (Креативність) у

вищій освіті» (Creativity in Higher Education). Остання програма пропонує рекомендації для закладів вищої освіти та агенцій із забезпечення якості щодо розвитку креативності та інновацій у вищій освіті. У 2006 році ЄАУ опублікувала рекомендації щодо покращення якості європейської магістерської програми. Нещодавно Асоціація почала новий проект під назвою «Вивчення культури якості» (Examining Quality Culture), в рамках якого вона разом зі своїми партнерами з Шотландії та Німеччини її члени висвітлюють внутрішні процеси забезпечення якості в європейських закладах вищої освіти та сприяють обміну передовим досвідом у цій галузі.

2. Національний рівень: розширення зовнішніх процедур звітності

На цьому рівні роль ЄАУ полягає у співпраці з Європейською мережею із забезпечення якості вищої освіти (European Network for Quality Assurance in Higher Education, ENQA). Ця мережа розповсюджує інформацію, прогресивний досвід у галузі забезпечення якості вищої освіти серед європейських агенцій, вищих навчальних закладів та державних владних структур, що здійснюють управління вищою освітою.

3. Європейський рівень: сприяння розвитку європейського виміру для контролю якості

З вересня 2001 р. Європейська асоціація університетів (EUA) регулярно проводить наради з Європейською мережею із забезпечення якості (ENQA), Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE) та Європейським студентським міжнародним бюро (ESIB) з метою обговорення розвитку європейського виміру контролю якості. В результаті їхньої співпраці були розроблені стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості знань у Європейському просторі вищої освіти.

З 2001 року Асоціація організовує щорічні звіти про результати своєї діяльності. Ключовими пунктами звітів з 2001 по 2008 рр. були: побудова європейського простору вищої освіти в рамках Болонського процесу; дослідницька та інноваційна діяльність; роль університетів у європейському дослідницькому просторі; покращення якості функціонування європейських університетів; забезпечення якості вищої освіти; програма оцінки діяльності університетів; проекти європейської асоціації університетів.

У різні роки додатково виносилися питання, які були особливо актуальними на час їх обговорення: навчання впродовж життя та європейська система перезарахування навчальних кредитів (2001 р.); внесок Європейської асоціації університетів у розвиток Європейського простору вищої освіти (2002 р.); мережа Європейської асоціації університетів та її головні партнери, відносини з рештою світу (2003 р.); взаємодія з партнерами на європейському рівні (2004 р.); культура якості (2005 р.); семінари з управління вищими навчальними закладами (2006 р.); інтернаціоналізація європейської вищої освіти (2007 р.); автономія та звітність університетів (2008 р.) [6].

30 листопада 2009 року в Брюсселі під керівництвом ЄАУ офіційно розпочалося нове дослідження рівня автономії університетів Європи. Метою цього дворічного проекту є розробка єдиної оціночної таблиці, котра відображала би рівень автономії європейських університетів.

На сьогодні більшість учасників освітнього процесу погоджуються щодо того, що поєднана з принципом звітності та відповідальності автономія – як фінансова, так і академічна – є необхідною умовою ефективної роботи і подальшого розвитку навчального закладу. Дослідження під керівництвом ЄАУ покликане сформулювати певне узагальнювальне бачення концепту автономії та її критеріїв. На думку Томаса Естермана, голови Асоціації з питань управління, автономії та фінансування навчальних закладів, найбільш дискусійним є питання академічної автономії університету, тоді ж як щодо сутності фінансової автономії сторони демонструють більшу однаковість.

У порівняльному дослідженні, ініційованому ЄАУ, проаналізована діяльність університетів у 34 країнах за понад 30 пунктами в 4-х основних категоріях (організаційна, фінансова, академічна та кадрова автономія) [2].

З 2006 року ЄАУ проводить щорічні форуми з проблем забезпечення якості вищої освіти. Ідея проведення форумів була запропонована Європейською асоціацією університетів групі Є4: Європейській асоціації оцінювання якості вищої освіти (ENQA), Європейській студентській спілці (ESU), Європейській асоціації університетів (EUA), Європейській асоціації вищих навчальних закладів (EURASHE) у 2003 році. Перший форум було проведено у 2006 році. Вже на той час він став визначною міжнародною подією в обговоренні проблем забезпечення якості вищої освіти. Другий форум (2007 р.) підтвердив пріоритетність якості вищої освіти в Європі. До участі у третьому форумі (2008 р.) було залучено 500 учасників із 55 країн. Роботу форуму було зосереджено на «Тенденціях забезпечення якості». У форумі взяло участь 11 країн, у тому числі й не європейських, що засвідчило зростаючу міжнародну зацікавленість у європейських підходах до забезпечення якості. Головними темами обговорення цього форуму стали: реагування вищих навчальних закладів та агенцій із забезпечення якості на сучасні зміни та визначення впливу (позитивного/негативного) на місце в рейтингах за рівнем якості освіти [8].

Головна мета четвертого форуму (2009 р.) – урахування здобутків внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості з урахуванням розмаїття вищих навчальних закладів та підтримка інноваційності і креативності у вищій освіті. Форум-2009 підтримав програму «Навчання впродовж життя», ініційовану ЄАУ.

Доцільність таких загальноєвропейських форумів міністри ЄС визнали ще у 2005 році, оскільки безпосередній діалог між агенціями оцінювання якості освіти, навчальними закладами та студентами відбувається переважно на національному рівні.

Форуми утворюють унікальну платформу розвитку вищої освіти, дають змогу простежити зміни в цій галузі. Головною метою проведення форумів є сприяння розвитку забезпечення якості, що об'єднує національні системи вищої освіти, зокрема країн-учасниць Болонського процесу. Доречним, на нашу думку,

було б назвати теми форумів, щоб ще раз упевнитись у тому, що Асоціація чималу увагу приділяє забезпеченню якості вищої освіти:

- впровадження культури якості у вищу освіту (2006 р.) [7];
- розроблення та використання процедур забезпечення якості вищої освіти: стратегія та практика (2007 р.);
- тенденції забезпеченні якості (2008 р.) [8];
- креативність та різноманітність: завдання для забезпечення якості після 2010 року (2009 р.) [3].

Аналіз матеріалів форумів дає підстави для висновку про перехід від з'ясування структурних підходів та організаційних механізмів забезпечення якості освіти до розв'язання проблем розвитку креативності діяльності навчальних закладів та їх підрозділів (факультетів, кафедр, дослідницьких лабораторій).

Що стосується інтернаціоналізації європейської вищої освіти, то у відповідь на глобалізаційні тенденції в діяльності європейських університетів та на зростаючий інтерес до європейської освіти у різних країнах світу, ЄАУ продовжує сприяти розвитку глобальної взаємодії з партнерами завдяки вже діючому Трансатлантичному діалогу та новому Азійсько-Європейському співробітництву.

У 2009 році ЄАУ заснувала нову робочу групу щодо розроблення проекту підтримки окремих вищих навчальних закладів у процесі глобалізації їх освітніх послуг. Новий проект буде реалізовуватися разом з двома іншими чинними проектами, заснованими євроазійською платформою вищої освіти, і сприятиме розширенню доступу до європейської вищої освіти в африканських країнах.

Щодо планів на майбутнє, то ЄАУ на своєму освітньому порталі оприлюднила документ, який презентує бачення майбутнього Болонського процесу та пріоритетів розвитку Європейського простору вищої освіти після 2010 року. За оцінками ЄАУ, подальше формування Європейського освітнього сектора не має обмежуватися поверховими структурними змінами. Воно мусить брати до уваги конкретні потреби всіх дисциплінарних галузей та всіх категорій студентів.

Асоціація виокремлює чотири напрями вдосконалення Європейського простору вищої освіти після 2010 року, а саме:

1) зміцнення зв'язків між вищою освітою та науковою діяльністю. Цей процес, зокрема, передбачає подальше зближення між собою Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору (European Research Area). Важливими у цьому контексті є реформи в галузі підготовки докторів наук, мобільність магістрантів та докторантів, подальші кар'єрні перспективи молодих дослідників;

2) забезпечення доступу до освіти якомога більшої кількості людей. Тут ідеться про принцип безперервного навчання (lifelong learning), коли люди всіх вікових груп можуть навчатися з метою підвищення/зміни кваліфікації та подальшої соціалізації;

3) нове визначення державної відповідальності в галузі вищої освіти. Цей напрям охоплює такі питання, як відповідальність держави за якість освіти та достатнє і стабільне фінансування;

4) готовність до глобальних змін. Ідеться, насамперед, про сприяння мобільності магістрантів, аспірантів та докторантів [1].

Висновки. У результаті проведеного дослідження з'ясовано головні напрямки діяльності Асоціації європейських університетів; з'ясовано пріоритетні напрями діяльності асоціації, спрямованої на розвиток освіти, культури та економіки Європи.

На подальше вивчення у контексті проблеми, що розглядається, заслуговують інші напрямки діяльності ЄАУ, які впливають на якість вищої освіти на теренах європейського простору: програма навчання упродовж життя; програми оцінювання діяльності навчальних закладів; питання автономії університетів; взаємодія ЄАУ з Європейським простором вищої освіти та ін.

Список використаних джерел:

1. *Європейський освітній портал / «Болонський процес після 2010 року: бачення Європейської асоціації університетів».* – Режим доступу до матеріалу <http://eu.prostir.ua/library/40000.html>
2. *Європейський освітній портал / «Європейська асоціація університетів розробить рейтинг автономії вищих навчальних закладів».* – Режим доступу до матеріалу <http://eu.prostir.ua/news/237946.html>
3. *Creativity and Diversity: Challenges for Quality Assurance Beyond 2010.* Режим доступу до матеріалу <http://www.eua.be/quality-assurance/qa-forum-2009/>
4. *European University Association.* – Режим доступу до матеріалу <http://www.eua.be/>
5. *European University Association / Work and Policy Area.* – Режим доступу до матеріалу <http://www.eua.be/eua/-work-and-policy-area/quality-assurance>
6. *European University Association / Publication.* – Режим доступу до матеріалу <http://www.eua.be/publications/>
7. *Quality Culture in European Universities: A Bottom-up Approach / Report on the Three Rounds of Quality Culture Project 2002–2006.* – European University Association. – 2006. – 42 p.
8. *Trends in Quality Assurance / A Selection Paper from the 3rd European Quality Assurance Forum.* – EUA Case Studies 2009. – European University Association. – 2009. – 84 p.